

การแพร่กระจายวัฒนธรรม*

ชูดา จิตพิทักษ์

การแพร่กระจายวัฒนธรรม (Diffusionism) เป็นชื่อที่ใช้เรียกทฤษฎีที่เกี่ยวกับวิวัฒนาการของวัฒนธรรม ซึ่งเน้นเฉพาะปัจจัยที่ว่าด้วยการแพร่กระจาย (diffusion)

การแพร่กระจาย (วัฒนธรรม) เป็นกระบวนการที่ค่อยเป็นค่อยไป (แต่ก็ไม่จำเป็นว่าจะต้องขยายตัวทีละน้อย) ที่เนื้อหาสาระหรือระบบของวัฒนธรรมได้กระจายออกไปอย่างกว้างขวาง มีการคิดประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ โดยที่สถานที่หนึ่ง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงหรือห่างไกลออกไปได้นำไปดัดแปลงใช้ จนกระทั่งวัฒนธรรมนั้นได้แพร่ขยายครอบคลุมไปทั่วโลก

ลักษณะของทฤษฎีนี้เมื่อนำมาพิจารณาเกี่ยวกับวัฒนธรรมตะวันออกหรือตะวันตก ก็จะทำให้เห็นเด่นชัดขึ้น ดังต่อไปนี้

วัฒนธรรมตะวันออก หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า วัฒนธรรมเอเชีย (Asiatic Culture)¹ ได้แก่ วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในทวีปเอเชีย ซึ่งประกอบด้วยแหล่งวัฒนธรรมเก่าแก่ 3 แห่ง คือ

* เก็บสาระสำคัญของทฤษฎี จาก A.L. Kroeber, "Diffusionism," in Edwin R.A. Seligman and Alvin Johnson eds., *The Encyclopedia of the Social Sciences*, II (1937), 139-142. Copyright 1937 by the Macmillan Company, and reprinted by permission of the publisher.

1. เอเชียตะวันตกเฉียงใต้ หรือ ตะวันออกกลาง
2. เอเชียใต้
3. เอเชียตะวันออกและตะวันออกเฉียงใต้

เอเชียตะวันตกเฉียงใต้หรือตะวันออกกลางเป็นแหล่งที่มีอารยธรรมและวัฒนธรรมเก่าแก่มากตั้งแต่ 4,000 ปี ก่อนคริสตกาล รากฐานวัฒนธรรมชั้นแรกมีการทำอิฐและปลูกข้าวบาเลย์ ต่อมา ศาสนาอิสลามเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 622 ศาสนาอิสลามได้ขยายตัวเผยแพร่จากอาหรับไปสู่ดินแดนต่าง ๆ ในเอเชีย ตะวันตกและเอเชียใต้ อินโดนีเซีย และแอฟริกา ขื่อนำสังเกตุก็คือก่อนศาสนา

อิสลามเกิดขึ้นในภูมิภาคส่วนนี้มีศาสนาอื่นได้เข้าไปเผยแพร่ และมีศาสนาบางศาสนาเกิดขึ้นในดินแดนนี้มาก่อนแล้ว เช่น พุทธศาสนาได้เข้าไปเผยแพร่ในปาเลสไตน์ตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษ² ต่อมาจึงเกิดคริสตศาสนาและศาสนาบูดาขึ้น ศาสนาดังกล่าวนั้นนับได้ว่าเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมในตะวันออกกลางได้อีกประการหนึ่ง

วัฒนธรรมของอินเดียและจีนได้เผยแพร่เข้าสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นเวลาพันปีมาแล้ว วัฒนธรรมอินเดียได้เผยแพร่ออกจากแคว้นอาหมไปจนถึงหมู่เกาะฟิลิปปินส์ และหมู่เกาะซุนดา-น้อย เช่น เกาะบาหลี ส่วนวัฒนธรรมจีน

เผยแพร่ลงมาสู่คาบสมุทรอินโดจีน โดยเฉพาะในแคว้นตั้งเกี่ย ฉูววนเหนือ และโคชินไชน่า ซึ่งในปัจจุบันเป็นเวียดนามเหนือ และเวียดนามใต้ ฉะนั้นเอเชีย-อาคเนย์จึงเป็นแหล่งที่รับวัฒนธรรมมาจากจีน อินเดีย และเอเชียตะวันออกเฉียง วัฒนธรรมจากดินแดนทั้ง 3 แห่งนี้ จะเห็นตัวอย่างได้ชัด เช่น

ในเวียดนามเหนือและใต้ ใช้ภาษาสืบเนื่องมาจากภาษาจีน นับถือพุทธศาสนา นิกายหินยาน อักษรเขียนประเภทอักษรควม เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มแบบจีน ใช้ตะเกียบ

ในประเทศลาว กัมพูชา ไทย และพม่า รับวัฒนธรรมมาจากอินเดีย เช่น พุทธศาสนานิกายหินยาน ใช้ผ้าถุง บริโภคอาหารด้วยมือ และภาษาตระกูลมอญเขมร เป็นต้น

ประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ รับวัฒนธรรมจากอินเดีย และตะวันออกเฉียงกลาง มีศาสนาฮินดู ศาสนาอิสลาม ภาษาอาหรับ

เอเชียตะวันออกเฉียง หรือตะวันออกเฉียงใต้ได้แก่ จีน เกาหลี แมนจูเรีย และญี่ปุ่น ภูมิภาคส่วนนี้รับวัฒนธรรมส่วนใหญ่ไปจากจีน แม้ว่าจะมีรากฐานวัฒนธรรมของตนที่เรียกว่า วัฒนธรรมตงกู (Tungusic Culture) ได้แก่วัฒนธรรมของมนุษย์ที่ใช้ภาษายูรัล-อัลไต (Ural-Altaic) อยู่เป็นต้นว่า

เกาหลี มีรากฐานวัฒนธรรมของตนสืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมตงกูมาก่อนแล้ว เช่นการจัดฐานะทางสังคมของผู้หญิงให้ด้อยกว่าฐานะของผู้ชาย ผู้ชายไว้ผมจุก การใช้เวทย์มนต์ คาถาอาคมในการรักษาความไข้เจ็บ ที่เรียกว่าชามัน (Shamanism) ใช้หมวกหางม้า

ญี่ปุ่น มีรากฐานวัฒนธรรมเดิมของตนอยู่บ้างแล้ว ต่อมาจึงได้รับวัฒนธรรม

ธรรมจากเกาหลี จีน และอินโดนีเซียสรุปแล้ว อาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมตะวันตกหรือวัฒนธรรมเอเชียนั้นมาจากศูนย์สำคัญ 3 ภูมิภาค คือ เอเชีย-ตะวันตกเฉียงใต้ อินเดีย และจีน

อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมนั้นเกิดขึ้นในดินแดนบางแห่งขณะเดียวกันหรือในยุคต่อมาอาจจะเกิดในท้องถิ่นอื่น ๆ หรือมีฉะนั้นก็มีการรับถ่ายทอดวัฒนธรรมจากชนชาติหนึ่งไปสู่อีกชนชาติหนึ่ง วัฒนธรรมตะวันตกและตะวันออกมีหลายอย่างที่มีลักษณะเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันจนแยกไม่ออกจากกัน เป็นวัฒนธรรมของใคร³

วัฒนธรรมของชนชาติโบราณนั้นจะสังเกตได้ว่าถ้าไม่เกิดขึ้นเองภายในประเทศนั้นก็ถ่ายทอดรับช่วงกันไปเป็นต้นว่า วัฒนธรรมที่ถือว่าชาตินั้นประดิษฐ์ขึ้นเองก็มี วัฒนธรรมของอียิปต์ จีน ไมโนอัน ซุมเมเรียน และมายัน ส่วนวัฒนธรรมที่รับมอบไป เช่น กรีก รับถ่ายทอดจากอียิปต์และไมโนอัน อินเดียรับถ่ายทอดไปจากกรีก โรมันรับถ่ายทอดไปจากกรีก ด้วยเหตุนี้วัฒนธรรมของชนชาติโบราณจึงเป็นรากฐานของวัฒนธรรมยุคปัจจุบัน กล่าวคือชนชาติที่เจริญขึ้นในยุคหลัง ๆ จนกระทั่งปัจจุบัน ได้ศึกษาและรื้อฟื้นวัฒนธรรมของชนชาติโบราณ เช่น อียิปต์ ชาตินิเดแลนเดส โสโปเตเมีย อินเดีย จีน กรีก และโรมันขึ้น แล้วนำมาใช้และปรับปรุงวัฒนธรรมเสียใหม่จนเป็นของตนเอง⁴

สำหรับประเทศไทยนั้น พระยาอนุমানราชชน กล่าวไว้ว่า “ที่เราเจริญมาทุกวันนี้ก็ด้วยเราขอยืมของต่างประเทศมาทั้งสิ้น ไม่มีวัฒนธรรมของไทยแต่อย่างเดียว แต่ถ้าเราถือว่าการที่เราขอยืมของเขามาแล้วปรับปรุง มันก็เป็นวัฒนธรรมไทยอยู่นั่นเอง”⁵

การแพร่กระจายวัฒนธรรม หรือ diffusion นี้คล้ายคลึงกับประเพณีหรือ tradition ในส่วนที่ว่า ทั้ง 2 ประการนี้ถ่ายทอดเนื้อหาวัฒนธรรมจากชนกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง อย่างไรก็ตาม tradition หมายถึงการถ่ายทอดเนื้อหาวัฒนธรรมจากชนรุ่นหนึ่งในกลุ่มชนพวกเดียวกัน แต่ diffusion นั้นเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากชนกลุ่มหนึ่งไปยังชนอีกกลุ่มหนึ่ง จะเห็นได้ว่าสิ่งที่มาเกี่ยวข้องด้วยกับ tradition คือ เวลา (time) ส่วน diffusion จะเกี่ยวกับอาณาบริเวณ (space) นี้อาจจะเร็วหรือช้าก็ได้ ฉะนั้นเวลาจึงเป็นส่วนประกอบอีกอย่างหนึ่งของกระบวนการแพร่กระจายวัฒนธรรมด้วย

ในประวัติวัฒนธรรม ทั้ง tradition และ diffusion เป็นปัจจัยที่ไม่เปลี่ยนแปลง tradition เป็นการสืบต่อเนื้อหาวัฒนธรรมเก่าไว้แล้วถ่ายทอดผ่านกาลเวลาจากชนรุ่นหนึ่งไปถึงชนอีกรุ่นหนึ่ง ส่วน diffusion นี้ก็เป็น การถ่ายทอดวัฒนธรรมเช่นกัน แต่มุ่งสนใจเรื่องกลไกของการถ่ายทอดวัฒนธรรมมากกว่า เป็นที่ยอมรับว่า ถ้ากลุ่มชนหนึ่งคิดค้นเนื้อหาวัฒนธรรมใหม่ ๆ ขึ้นมาแต่ยังไม่แพร่หลาย (diffuse) ออกไปจากหมู่พวกของตน วัฒนธรรมนั้นก็จะมีโอกาสอยู่น้อยมาก เพราะมันจะค่อย ๆ สลายไปพร้อม ๆ กับที่วัฒนธรรมอันหลังไหลเข้ามาปะปน หรือกลืนกลายวัฒนธรรมเก่าเสีย ฉะนั้น diffusion จึงเป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับความเจริญงอกงาม คือ วัฒนธรรมนั้นแผ่ขยายกว้างขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงรักษาเนื้อหาวัฒนธรรมเดิมนั้นไว้ แต่ทั้ง 2 ประการนี้ (คือ tradition และ diffusion) ไม่ก่อให้เกิดเนื้อหาวัฒนธรรมใหม่แต่อย่างใด

บรรดาวัฒนธรรมทั้งหมดซึ่ง

มนุษย์ต้องการและจำเป็นต่องมีนั้น เมื่อประมวลเข้าแล้วอาจจำแนกได้ 5 หมวด^๑ คือ หมวดร่างกายและชีวิต หมวดสังคม หมวดจิตใจ หมวดสุนทรียภาพ และ หมวดภาษา

ก. หมวดร่างกายและชีวิต ความจำเป็นและความต้องการในประการนี้ เนื่องจากมนุษย์มีความดิ้นรนชวนชวายที่จะให้พื้นความปลาเถื่อนอย่างเช่น สัตว์-เดรัจฉาน มนุษย์จึงรู้จักเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ หุงต้ม รู้จักถนอมอาหารโดยวิธีการต่าง ๆ รู้จักเอาสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาใช้มาประดิษฐ์ทำเครื่องนุ่งห่ม สร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ทำเครื่องใช้เครื่องมือตลอดถึงยวดยานพาหนะ ถนน-หนทางก็เพื่อความสะดวกแก่ชีวิต และร่างกาย

เมื่อพิจารณาในลักษณะของสังคมไทย การทำนาด้วยเครื่องมือพื้นบ้าน เช่น โถ คราด โดยใช้วัวควาย และแรงคน ดูจะเป็นการสืบต่อวัฒนธรรมกันเป็นแบบ tradition เพราะชาวไร่ชาวนาดำเนินตามแบบอย่างบรรพบุรุษของตน จะมีดัดแปลงแก้ไขเครื่องมืออุปกรณ์การผลิตบ้างก็เพื่อความเหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป หรืออาจจะมองในแง่ diffusion ก็ได้ว่า ในระยะหลังที่ความเจริญทางเทคนิควิทยาจากตะวันตกแพร่เข้ามาทำให้เรารู้จักใช้เครื่องมือที่ทันสมัย เช่นควายเหล็ก รู้จักใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ การชลประทาน เป็นวัฒนธรรมต่างชาติที่แพร่กระจายเข้ามาสู่สังคมไทย การปลูกยางพารา เห็นได้ชัดว่าเป็นการแพร่เข้ามาจากประเทศในอเมริกาใต้ เพราะแต่ก่อนไทยเราไม่มี ต่อจากนั้นก็มีการแพร่จากภาคใต้ไปสู่ภาคอื่นที่มีสภาพดินฟ้าอากาศเหมาะสม คือภาคตะวันออก

การใช้เกวียนเป็น tradition เป็นวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดกันมาและแพร่

กระจายไปเกือบทั่วทุกภาคของประเทศ-ไทย ก่อนที่รถยนต์จะเข้ามามีบทบาทแทนที่ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เรารับมาจากต่างประเทศ

การสร้างบ้านเรือน รูปทรงแต่เดิมที่รู้จักกันว่าเป็นสัญลักษณ์บ้านไทย คือ เรือนไม้ มีใต้ถุนสูง หลังคา หน้าที่สูงมักจะปลูกเป็นเรือนแฝดเชื่อมด้วยตัวบ้าน ลักษณะแบบนี้จะพบมากในชนบท ซึ่งสืบต่อกันมาแบบ tradition แต่เดิมาแล้ว ๆ เปลี่ยนไปตามสภาวะโดยเฉพาะในเขตตัวเมืองจะหาได้ยากมากเพราะกลายเป็นตึก ตัวบ้านเป็นแบบบังกาโลหรือคฤหาสน์แบบตะวันตก เป็นเพราะเรารับวัฒนธรรมแบบตะวันตกเข้ามาใช้ เพราะเห็นว่ากะทัดรัดและเหมาะสมกับสังคมเมืองปัจจุบันมากกว่า อย่างไรก็ตามเราจะเห็นว่าลักษณะรูปทรงไทยแบบเดิมกำลังเป็นที่นิยมเพิ่มขึ้น แต่แปรเปลี่ยนไปเป็นร้านค้า กัดดาการ ซึ่งดูเหมือนว่าจะทำให้เกิดบรรยากาศไทย ๆ ได้ดีกว่าร้านค้าธรรมดา หรืออาจจะมองได้ในแง่ที่ว่าเกิด diffusion จากชนบทมาสู่เมือง

การรับประทานอาหาร ระเบียบวิธีในการรับประทานอาหาร เดิมนั่งล้อมวงกับพื้น ใช้มือหยิบข้าว มีใช้ช้อนบ้างเฉพาะที่เป็นน้ำ ๆ ไม่สามารถใช้มือหยิบจับได้ แล้วค่อย ๆ เปลี่ยนไปเป็นนั่งโต๊ะ ใช้ช้อนส้อมแบบตะวันตก

เครื่องนุ่งห่ม อันนี้เปลี่ยนไปมาทุกยุคสมัยเพราะมีลักษณะเป็นสมัยนิยมหรือแฟชั่น ได้มากกว่าตั้งแต่สมัยโบราณ เราจะเห็นว่าผู้หญิงนั้นจะนุ่งผ้าอยู่ 2 ประเภท คือ นุ่งผ้า (ผ้าถุง) และผ้าโจงกระเบน ส่วนท่อนบนใช้ผ้าคาดอก มีเสื้อบ้างก็เป็นธรรมดา คอกลม แขนสามส่วนหรือแขนยาว ในระยะหลัง ๆ ที่เรามีการติดต่อกับชาติตะวันตกมากขึ้น

เครื่องนุ่งห่มเฟื่องฟูขึ้นมากและมีหลายแบบหลายประเภท โดยเริ่มจากเมืองหลวงก่อนแล้วก็แพร่กระจายออกไปยังอาณาบริเวณอื่น ๆ จนกระทั่งปัจจุบันการนุ่งโจงกระเบนแทบจะหาได้ยากและในขณะที่เขยวกันคนเมืองหลวงก็เริ่มหันไปลอกเลียนแบบเครื่องแต่งกายของชาวเขามาดัดแปลงนุ่งห่มกันอีก ผ้ามัดหมี่ ผ้าทอจากชนบทเริ่มมีบทบาทเพราะคนกรุงหันมานิยม สำหรับผู้ชายนั้นเครื่องนุ่งห่มก็มีวิวัฒนาการซึ่งกันไปทั้งในด้าน tradition และ diffusion ที่แพร่มาจากสังคมอื่น

ข. หมวดสังคม วัฒนธรรมส่วนวัตถุเกิดมีขึ้นแก่สังคมด้วยความรู้ ๒ ประการ คือ เทคนิควิทยา (เทคโนโลยี) และกิจกรรมเศรษฐกิจ เทคนิควิทยาเป็นความรู้เกี่ยวกับเรื่องจัดหา เรื่องผลิต บรรดาสิ่งที่เป็นปัจจัยแก่ชีวิต เช่นการผลิตอาหาร เครื่องจักรกล ยารักษาโรค ยานพาหนะ อาวุธ เป็นต้น ส่วนกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ เป็นเรื่องเกี่ยวกับผลิตกรรม บริโภคกรรม วิชากรรม และปรัวรรคกรรม

ในหมวดนี้เมื่อพิจารณาจากสภาพสังคมไทย จะเห็นว่าเทคนิควิทยาส่วนใหญ่เราได้รับมาจากการแพร่ขยายของสังคมอื่นเสียเป็นส่วนใหญ่ แต่เราก็นำมาดัดแปลงปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพสังคมของเรา

วัฒนธรรมทางสังคมเกี่ยวกับอาหารการกิน ในท้องถิ่นต่าง ๆ ของเราก็มีอาหารประจำถิ่น เช่น ข้าวยา บูดแกงเหลือง แกงไตปลาของภาคใต้ อ่อมแกงแค แกงฮังเลย์ ข้าวซอย หมูแฮมของภาคเหนือ ปลาร้า ข้าวเหนียว ลาบหมูยอ ของอีสาน เป็นต้น อาหารการกินเหล่านี้ต่อมาได้แพร่กระจายเข้ามาเป็นที่นิยมกันในเขตเมืองหลวง ซึ่งอาจเนื่อง

มาจากเมืองหลวงเป็นศูนย์กลางที่ตั้งประชากรจากถิ่นต่าง ๆ จึงทำให้วัฒนธรรมประจำท้องถิ่นเหล่านี้มาสู่เมืองหลวงได้โดยบุคคลจากถิ่นเดิมนำเข้ามา และเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายยิ่งขึ้นในกลุ่มชนที่มีเชื้อเจ้าของเดิม อีกประการหนึ่งด้วยเหตุที่มีการคมนาคมติดต่อกันกว้างขวางยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน คนในภาคต่าง ๆ จึงมีโอกาสดูแลเปลี่ยนแปลงและทดลองรับประทานอาหารที่แปลกออกไปจากถิ่นเดิมของตน จึงเกิดการโฆษณาทำให้ได้กระจายวัฒนธรรมไปได้โดยสะดวกขึ้น

นอกจากอาหารการกินแล้ว ศิลปะประเพณีประเภทอื่นที่เจ้าของถิ่นนำมาเผยแพร่ให้รู้จักกันแพร่หลายยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น มโนราห์หนังตะลุง ซึ่งเป็นศิลปวัฒนธรรมพื้นเมืองปักษ์ใต้ งานเลี้ยงขันโตก ประเพณีตักน้ำสรงของภาคเหนือ เริ่มเป็นที่รู้จักของประชาชนในภาคกลาง ทั้งนี้เนื่องจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรม

ค. หมวดจิตใจ ความจำเป็นและความต้องการทางจิตใจในบรรดาสัตว์โลกมีมนุษย์เท่านั้นที่รู้จักเอาดีตามาปรับปรุงเพื่อคาดการณ์อนาคตได้ ดังนั้นมนุษย์จึงมีวัฒนธรรมทางความเชื่อเพื่อบำรุงใจเมื่อได้รับความทุกข์เดือดร้อน มีความสะเทือนใจอย่างรุนแรง หรือหวั่นวิตกต่อภัย จึงมีความคิดเกี่ยวกับ ศาสนา เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจ

ในเรื่องศาสนานี้จะเห็นได้ชัดว่าไทยรับแนวความคิด ความเชื่อตามหลักพุทธศาสนาจากอินเดียมาตั้งแต่ครั้งโบราณ และประเพณีต่าง ๆ ที่จัดเข้าเป็นพราหมณ์นั้นก็รับมาจากขอม ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ฉะนั้นทั้งพุทธและพราหมณ์จึงเข้ามาปะปนเป็นพุทธแบบไทย ๆ ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

และยังมีศาสนาอื่น ๆ อีก เช่น ศาสนาอิสลามซึ่งนับถืออยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพราะเหตุที่ประชาชนมีเชื้อสายมาเลย์เซียเป็นส่วนใหญ่ วัฒนธรรมนี้จึงแพร่กระจายเข้ามาอยู่มีใช้น้อย คริสตศาสนาก็มีอยู่ในท้องที่ที่เคยมีการติดต่อกับฝรั่งชาติตะวันตก จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมเหล่านี้เกิดจากกระบวนการ diffusion ส่วนการถ่ายทอดความเชื่อทางศาสนาในระหว่างพ่อแม่ลูกนั้น เป็น tradition ซึ่งส่วนใหญ่แล้วมักจะไม่ค่อยเปลี่ยนศาสนาไปนอกเหนือจากที่พ่อแม่ของตนเคยยึดถือมาก่อน

ง. หมวดสุนทรียภาพ ความจำเป็นและความต้องการทางสุนทรียภาพคือเรื่องเกี่ยวกับความงาม มนุษย์ถ้ามีเวลาว่างเหลือจากการทำงานก็หาทางทำให้มีความเพลิดเพลินเจริญใจ เพื่อให้ร่างกายคลายจากความเหน็ดเหนื่อยตรากตรำ และมีความสดชื่นกระชุ่มกระชวยต่อชีวิต จึงได้ก่อสร้างสิ่งอันเป็นความงามและความไพเราะแซมซ้อยขึ้น เรียกว่า ศิลปะ

ทางด้านศิลปะ ส่วนใหญ่เกิดขึ้นเพราะอิทธิพลทางด้านศาสนา และสภาพของสังคมไทยศิลปกรรมด้านจิตรกรรม ไทยเรามีการเขียนภาพลายไทย ซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาแต่สมัยโบราณ ภาพเขียนตามหน้าต่างบานประตู โบสถ์ วิหาร ล้วนแสดงออกถึงความเจริญรุ่งเรืองและความวิจิตรพิสดารของศิลปกรรมไทยได้อย่างดี ศิลปกรรมด้านประติมากรรม เรามีพระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ซึ่งมีความงามอ่อนช้อยตามยุคสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยมีความงดงามอ่อนช้อยกว่าสมัยใด ๆ ในสมัยอยุธยาเนื่องจากได้รับอิทธิพลขอมและอินเดียมาก ศิลปกรรมทางด้านประติมากรรมมีรูปแบบที่แสดง

ให้เห็นถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมขอมและอินเดียอยู่มาก ศิลปกรรมทางด้านวรรณกรรม อิทธิพลทางด้านภาษาบาลีและสันสกฤตทำให้วรรณกรรมสมัยอยุธยา มีศัพท์แสงเพิ่มมากขึ้น และมีคำใช้ในราชสำนักที่แตกต่างออกไปจากภาษาประจำวันธรรมดา เป็นเพราะได้รับอิทธิพลมาจากเขมร สำหรับศิลปกรรมด้านนาฏดุริยางคศิลป์ สังคมไทยมีความเจริญไม่แพ้ชาติอื่นใด เรามิทั้งละครฟ้อนรำโดยเฉพาะรำไทย เป็นลักษณะประจำชาติอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีศิลปการละเล่นพื้นเมืองอีกหลายอย่างและแตกต่างกันออกไปแต่ละภาค เหล่านี้เป็นวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดเป็นมรดกสืบต่อมาไม่ขาดสาย ทั้งยังแพร่กระจายออกไปในวงกว้างด้วย

จ. หมวดภาษา ความจำเป็นและความต้องการทางภาษาอาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมจะขึ้นขงและมีความเจริญอยู่ที่ที่มนุษย์มีภาษาที่สามารถพูดจาติดต่อกันได้ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจระหว่างกัน ฉะนั้นถ้าขาดภาษาเสียอย่างเดียววัฒนธรรมก็หมดสภาพความก้าวหน้า เพราะว่าการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่กันส่วนใหญ่ก็โดยการใช้ภาษา หนังสือก็เป็นเครื่องหมายที่ใช้แทนภาษานั้นเอง

ในสังคมไทย ภาษาไทยเราได้รับอิทธิพลมาจากภาษาบาลี สันสกฤต และเขมรเป็นส่วนใหญ่ ในระยะหลังมีภาษาตะวันตกเข้ามามาก แต่อย่างไรก็ตามภาษาไทยยังเป็นเอกลักษณ์ชิ้นหนึ่งของสังคมไทย ที่ถ่ายทอดเป็นมรดกอันล้ำค่าจากบรรพบุรุษมาสู่ลูกหลาน และเป็นวัฒนธรรมที่มีค่ายิ่งขึ้นหนึ่งของสังคมไทย

กลไกของการแพร่กระจายวัฒนธรรม

ธรรมนี้มีหลายอย่าง เป็นต้นว่า การอพยพและการครอบครองอาณานิคม ซึ่งหมายถึงการเคลื่อนย้ายมวลชน การมีชัยชนะจากสงคราม การเผยแพร่ศาสนา (มิชชันนารี) การติดต่อค้าขาย การปฏิบัติ และการแทรกซึมทีละเล็กละน้อย ซึ่งมีทั้งทางตรงและทางอ้อมหรือการแทรกซึมเข้ามาสู่ความสำนึกของสังคม หลังจากที่สังคมได้ประจักษ์ถึงผลได้ผลเสียเล็กน้อยเพียงใดแล้ว นักมานุษยวิทยา รุ่นเก่า ๆ และนักประวัติศาสตร์ บางกลุ่มยังเชื่อว่ากลไกของ diffusion มาจากการอพยพและการเข้าครอบครองอาณานิคม หรือปัจจัยส่วนใหญ่ที่กล่าวแล้ว แต่ไม่ได้เน้นความสำคัญของการแทรกซึม ซึ่งตรงข้ามกับนักชาติพันธุ์วิทยา นักโบราณคดี และนักประวัติศาสตร์ ที่เชื่อในอีกกรณีหนึ่งว่า กลไกเหล่านั้นยังไม่พอเพียงที่จะอธิบายปรากฏการณ์ที่เขาต้องเผชิญอยู่ และเห็นความสำคัญของการแทรกซึมและเน้นด้วยว่าในที่สุดการแทรกซึมจะเป็นส่วนที่สำคัญของ diffusion เป็นที่น่าสังเกตว่าการแทรกซึมนี้ไม่ขึ้นอยู่กับารอพยพ และเหตุการณ์ทางการเมืองและการทหาร แต่ในบางกรณีเราอาจจะละเลยองค์ประกอบที่เห็น ๆ กันอยู่แล้ว หรือไม่สนใจต่อสิ่งที่คิดว่ารู้ ๆ อยู่แล้วปัจจัยเหล่านั้นอาจเป็นองค์ประกอบที่กระตุ้นให้เกิดการคลี่คลายของประวัติดุคการณ์วัฒนธรรมที่สลับซับซ้อนและอยู่ได้ระดับสำนึกทางประวัติศาสตร์

ในเรื่องการอพยพเคลื่อนย้ายและการมีชัยชนะจากสงครามนั้น ตามปกติแล้วสังคมย่อมมีการขยายตัวออกไปตามเหตุการณ์ต่าง ๆ การโยกย้ายขยายตัวย่อมเป็นลักษณะรุกราน ฉะนั้นจึงอาจเป็นทั้งฝ่ายรุกรานและผู้ถูกรุกรานก็ได้ และมีผลต่อการแพร่กระจายวัฒนธรรม

ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง กล่าวคือ

ก. วัฒนธรรมของฝ่ายแพ้จะต้องถูกทำลายสูญสิ้นไป ถ้าฝ่ายแพ้หรือฝ่ายถูกรุกรานไม่มีวัฒนธรรมเป็นบุคลิกลักษณะของตนสูงหรือเท่าฝ่ายชนะ ฝ่ายชนะก็จะเข้าครอบครองด้วยวัฒนธรรมของตนให้ฝ่ายพ่ายแพ้กลายเป็นชนชาติของตนได้ง่าย เช่น จีนเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมและอารยธรรมเก่าแก่ ได้เข้าครอบครอง เกาหลี แมนจูเรีย ทิเบต เวียดนาม และมกอลเลีย ชาติเหล่านี้มีวัฒนธรรมด้อยกว่าจีน ในที่สุดชาติเหล่านี้ก็รับวัฒนธรรมส่วนใหญ่ของจีนไว้ใช้ดังจะเห็นได้ว่าในปัจจุบันนี้ชนชาติดังกล่าว มีวัฒนธรรมแบบจีนเป็นส่วนใหญ่ ข. ถ้าทั้งสองฝ่ายมีวัฒนธรรมอยู่ในระดับเดียวกันทัดเทียมกัน ฝ่ายแพ้อาจต้านทานไว้ได้เช่นนี้ วัฒนธรรมทั้งสองฝ่ายก็จะระคนเข้ากันทีละเล็กละน้อย เมื่อเวลานานเข้าก็จะเกิดเป็นวัฒนธรรมในรูปใหม่มีพลังกว่าเดิม เช่น อินเดียมีวัฒนธรรมเก่าแก่ เมื่ออังกฤษเข้าครอบครองเป็นอาณานิคม นำวัฒนธรรมของตนเข้าไปเผยแพร่วัฒนธรรมของทั้งสองชาติคลุกเคล้ากัน ทำให้เกิดอินเดียใหม่ขึ้น และสามารถเรียกร้องเอกราชจากอังกฤษได้

ก. ถ้าฝ่ายแพ้มีวัฒนธรรมสูงกว่าฝ่ายชนะ ก็จะสามารถดึงดูดเอาวัฒนธรรมของฝ่ายชนะเข้าผสมผสานและอยู่ในความครอบงำของฝ่ายแพ้ได้ ในที่สุดฝ่ายที่ชนะด้วยแสนยานุภาพก็จะกลับเป็นผู้แพ้ด้วยอำนาจวัฒนธรรม กรณีเช่นนี้มีตัวอย่าง คือ ราวพุทธศตวรรษที่ 18 ชาติตาคซึ่งเป็นพวกมองโกลสาขาหนึ่งมีแสนยานุภาพเกรียงไกรและมีผู้นำที่เข้มแข็งมากสามารถรุกรานตีประเทศต่าง ๆ ในเอเชียไว้ในอำนาจเกือบหมด แล้วยกเข้ารุกรานยุโรป เข้าครอบครอง

ดินแดนส่วนใหญ่ของยุโรปแล้วรับเอาวัฒนธรรมของยุโรปแทนวัฒนธรรมเดิมของตน ในที่สุดบุคลิกลักษณะของชาติตาคที่เลยเข้มแข็งก็กลับเป็นอ่อนแอ เพราะวัฒนธรรมอันเป็นวิญญูณของชาติคนหมดสิ้นไป ชาติตาคซึ่งเป็นผู้ชนะโดยแสนยานุภาพจึงถูกกลืนชาติเป็นยุโรปไป ส่วนชาติมองโกลสาขาอื่น ๆ ที่เหลืออยู่ในดินแดนเดิม ก็กลายเป็นพวกเร่ร่อน ความเจริญของกวมทางวัฒนธรรมไม่เจริญก้าวหน้า ในปัจจุบันนี้ชาติมองโกลซึ่งเป็นชาติใหญ่สมัยโบราณจึงกลายเป็นชาติอื่นไป ไม่เหลือเป็นอิสระอยู่เลย

จากที่กล่าวในตอนต้นว่านักประวัติศาสตร์วัฒนธรรมรุ่นหลัง ๆ เห็นความสำคัญของการแทรกซึมซึ่งกล่าวต่อไปว่าในที่สุดจะเป็นส่วนสำคัญกว่ากลไกอื่น ๆ ในสังคมไทยพอจะมีตัวอย่างสนับสนุนความคิดอันนี้ ตัวอย่างเช่น ในส่วนวัฒนธรรม วัฒนธรรมของการแต่งกาย การใช้ผ้าพันคอหรือใส่เสื้อนอกเราไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นอิทธิพลของการอพยพ การตั้งอาณานิคม การศาสนา หรือการชนะสงคราม แต่เป็นการแทรกซึมที่ค่อย ๆ เข้าสู่สามัญสำนึกหรือเห็นดีเห็นงามของกลุ่มชน ซึ่งไม่ขึ้นอยู่กับการเมืองและการทหาร ประการสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ การที่นักเรียนไทยไปศึกษาต่อต่างประเทศซึ่งเริ่มมีมาตั้งแต่รัชกาลที่ 5 หรือข้าราชการไปศึกษาดูงาน แม้จนกระทั่งการไปทัศนจรต่างประเทศย่อมประสบพบเห็นวัฒนธรรมต่างชาติ ซึ่งบางอย่างได้รับมาใช้โดยไม่รู้ตัว ในด้านสหธรรม วัฒนธรรมแห่งการอยู่ร่วมกันในสังคมไทยเราจะพบเห็นว่าชีวิตการเป็นอยู่ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปจากวัฒนธรรมที่เคยช่วยเหลือกันแบบ “ถ้าเหลือกำลังลาก ก็ออกปาก

บอกแขกช่วยแบกหาม” มาเป็นสังคมที่ กำหนดค่าจ้างแรงงาน จากชีวิตที่เคยเป็น อยู่อย่างง่าย ๆ ก็ได้้นำเอาสิ่งอำนวยความสะดวกแบบตะวันตกเข้ามาใช้ นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างวัยกำลังจะเปลี่ยนแปลงไป เช่นผู้ใหญ่กับเด็ก ครูกับนักเรียน สามีกับภรรยา จากที่ภรรยาเคยเป็นผู้ตามก็มาเป็นผู้ที่มี สิทธิเสมอกันเป็นต้น ในด้านศีลธรรม หรือวัฒนธรรมทางความคิดอ่าน การ แทรกซึมมีอิทธิพลอย่างมาก ลัทธิ จักรวรรดินิยม ลัทธินายทุน หรือลัทธิ คอมมิวนิสต์ ไม่อาจแพร่กระจายเข้าไป ในดินแดนของอีกฝ่ายหนึ่งได้โดยตรง นอกจากการแทรกซึมหรือค่อย ๆ เข้าสู่ สาณูสำนึกของมวลชนที่ละเอียดละน้อย ลัทธิคอมมิวนิสต์มีจุดกำเนิดเล็ก ๆ ใน ยุโรป แต่มีผลมหาศาล ความคิดอ่าน เกี่ยวกับลัทธินี้แผ่กระจายไปทั่วโลก มีทั้งยอมรับและต่อต้าน ในขณะเดียวกัน ลัทธิตรงข้ามก็พยายามแทรกซึมเข้าไป อีกฝ่ายหนึ่งในประเทศไทยความคิดอ่าน ทางสังคมนิยมไม่ค่อยแพร่หลายในวง กว้าง เพราะเราเห็นว่าขัดกับวัฒนธรรม เดิมที่มีอยู่แล้ว เช่น สถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันศาสนา และสถาบันการ เมืองที่เป็นประชาธิปไตยในด้านเนติ- ธรรม วัฒนธรรมทางด้านกฎหมายระ- เียบข้อบังคับ เราไม่อาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมทางด้านนี้มีอิสรจากอิทธิพล ของต่างประเทศ เมื่อนอสมัยโบราณเราก็ รับของหอมของพราหมณ์มาใช้ ใน หลาย ๆ ประการที่กล่าวแล้วการ แทรกซึมจะเห็นว่ามีความสำคัญต่อการ แพร่กระจายวัฒนธรรมมากโดยเฉพาะ อย่างยิ่งในสังคมปัจจุบัน

โดยปกติทั่วไปแล้ว เมื่อหาวัฒน- ธรรมมีแนวโน้มที่จะแพร่กระจาย (dif- fuse) แต่อย่างไรก็ตาม การแพร่วัฒน-

ธรรมนั้นไม่ได้เป็นไปได้โดยที่ไม่มี การต่อต้านเลย หรือในลักษณะที่คิดคำนวณ ออกมาได้ว่าแพร่กระจายออกไปได้มาก น้อยเพียงใด อีกทั้งการที่ประชาชนที่ อยู่ห่างไกลออกไปที่จะปรับวัฒนธรรม ที่รับเข้ามาใช้เหมือนหรือคล้ายคลึง กับวัฒนธรรมต้นกำเนิดต้องใช้เวลานาน การแพร่กระจายจะถูกสกัดกั้น หรือถูก จำกัด นอกเหนือจากการขาดแคลนหรือ มีอุปสรรคในการคมนาคมติดต่อ นอกจากนั้นสิ่งที่สำคัญก็คือการต่อต้าน หรือ การไม่ยอมให้เข้าแทนที่ การต่อต้าน เกิดขึ้นเนื่องจากมีวัฒนธรรมที่มีคุณค่า และมีประโยชน์อยู่แล้ว หรือมีระบบที่ รู้สึกว่าขัดกับลักษณะการของวัฒน- ธรรมที่หลังไหลเข้ามา ดังนั้นจึงต้องการ ที่จะสกัดกั้นไม่ให้แพร่หลายต่อไป โดย ทั่วไปแล้วเนื่องจากมีนิสัยที่ติดอยู่กับ วัฒนธรรมเดิม ที่ทำหน้าที่คล้ายคลึงกับ ส่วนที่จะเข้ามาใหม่ ผลก็คือทำให้ส่วน ที่เข้ามาใหม่ถูกสกัดกั้น ตัวอย่างเช่น กาแฟไม่ค่อยได้รับความนิยมจากชาติที่ คิมชาเป็นประจำอยู่แล้ว คริสตศาสนา และศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาที่นับถือ พระเจ้าองค์เดียว พระผู้ไถ่บาป และ พระกัมภีร์ที่คล้ายคลึงกันจึงเผยแพร่เข้า ไปในดินแดนของอีกฝ่ายหนึ่งได้น้อย (นอกจากใช้กำลัง) กว่าที่ศาสนาทั้งสอง แพร่หลายเข้าไปในดินแดนที่นับถือ ศาสนาแตกต่างกันออกไป

ที่กล่าวว่า การต่อต้านเกิดขึ้นเนื่อง จากมีวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและมีประ- โยชน์อยู่แล้ว หรือมีระบบที่รู้สึกว่าจะ ขัดกับลักษณะของวัฒนธรรมที่หลังไหลเข้า มานั้น ในสังคมไทยมีตัวอย่างเช่น การ แต่งกายผู้ชายเป็นชุดสากลแบบตะวัน- ตก โดยทั่วไปถือว่าเป็นชุดสุภาพและ ยอมรับกันในสังคม แต่ก็ยังไม่ มีใครยอมใส่เสื้อนอกอยู่ตลอดเวลา เพราะ

เมืองไทยเป็นเมืองร้อน ไม่เหมาะสม กับการแต่งกายแบบนั้น เพียงแต่รับ วัฒนธรรมการแต่งกายแบบปัจจุบัน คือ นุ่งกางเกงแทนผ้าถุง ใส่เสื้อเชิ้ตก็เห็นว่า กลืนกลายวัฒนธรรมการแต่งกายแบบ โบราณไปจนหมดสิ้นแล้ว แม้จะมีบาง กลุ่มเช่นกลุ่มอนุรักษนิยมหรือกลุ่มของ ชาติดต่อต้านอย่างรุนแรงก็ตาม การไว้ผม ยาวของวัยรุ่นผู้ชาย ก็รู้สึกขัดกับความ รู้สึกของผู้ใหญ่เป็นส่วนมากด้วยเห็น ว่าไม่สุภาพเรียบร้อยเท่ากับตัดผมสั้น จึงเกิดปฏิกิริยาต่อต้าน ในสังคมไทยนั้น แม้ว่าจะได้รับอิทธิพลจากตะวันตกใน เรื่องการดื่มชา กาแฟ แต่ก็ยังไม่แพร่ หลายในหมู่มวลอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในแถบชนบทที่ยังนิยมกินหมากหรือ อมเมี่ยงอยู่ เทียบเคียงกับตัวอย่างการ ดื่มชา กาแฟ จะเห็นว่าวัฒนธรรมการอม เมี่ยงจะแพร่กระจายไปในกลุ่มที่กิน หมากติดอยู่แล้วได้น้อย ในทางกลับกันก็ เช่นกัน ทั้งนี้เพราะแต่ละฝ่ายเคยชินและ เห็นว่ามีคุณค่าที่เหมือน ๆ กันและใช้ แทนกันได้อยู่แล้ว

การเข้าแทนที่ (displacement) มีผล ไม่เพียงกระบวนการของการกระจาย แต่ยังมีผลต่อผลลัพธ์ของวัฒนธรรมเอง ถ้ารัฐบาลของปวงชนเกิดเข้าแทนที่ ระบอบราชาธิปไตยทำให้ระบอบราชา- ธิปไตยที่มีอยู่ทั่วไปแต่เดิมค่อย ๆ ลดลง และผลิตผลของการกระจายในระยะ แรก ๆ ของแนวคิดเกี่ยวกับระบอบ กษัตริย์ค่อย ๆ เลือนหายไป จนกระทั่ง สถาบันกษัตริย์มีหลงเหลืออยู่อย่าง กระจัดกระจาย จากดินแดนที่หลงเหลือ อยู่อย่างกระจัดกระจายเหล่านั้น ประวัติ- ศาสตร์ของความเจริญและความเสื่อม หรือการกระจายและการหดตัวของ ระบอบกษัตริย์พอจะมองเห็นได้แม้ขาด ข้อมูลทางด้านเอกสาร จากกลุ่มชนที่

ยังล่าหลัง หรือกลุ่มชนที่ยังไม่เจริญ
ขนาดอ่านหนังสือไม่ออก เขียนไม่ได้
อีกแห่งหนึ่ง อุบัติการณ์ที่แยกย้ายกันอยู่
อย่างกระจัดกระจาย อุบัติการณ์เหล่านั้น
อาจเนื่องมาจากจุดกำเนิดที่เป็นอิสระต่อกัน
อย่างสิ้นเชิง หรือเกิดจากการสร้าง
ระบอบกษัตริย์ขึ้นมาให้ควบคู่ขนานกัน
ระบอบกษัตริย์อาจเกิดขึ้นในสถานที่หนึ่ง
จากการต่อสู้ป้องกันทางการทหาร แต่
ในอีกที่หนึ่งจากกรวยศครองโดยถือว่า
พระเจ้าเป็นผู้ส่งมาให้ปกครอง แต่ทั้งสอง
สถาบันนี้อาจกลืนกลายเข้ากันได้
สนิทโดยไม่จำเป็นต้องรอให้เวลาผ่านไป
อาจเป็นไปได้ที่แต่ละอย่างแพร่กระจาย
เข้าหากันจนกระทั่งทั้งสองพบกัน และ
บริเวณที่เข้ารวมกันนั้นดูประหนึ่งว่าเป็น
ผลมาจากจุดกำเนิดเดียว แล้วแพร่กระจาย
ออกไป การพิจารณาทำนองนี้ทำให้
การสะสางปัญหาประวัติศาสตร์ที่
ไม่มีหลักฐานบันทึกเป็นงานที่ยากและ
ละเอียดรอบคอบต้องใช้ความรู้อย่าง
กว้างขวาง มีการวิเคราะห์ที่เชื่อถือได้
และข้อวินิจฉัยที่เป็นไปในเชิงวิจารณ์

ถ้าดูจากประวัติศาสตร์จะเห็นว่า
ก่อนที่แนวคิดการปกครองโดยประชาชน
เพื่อประชาชน หรือระบอบประชาธิปไตย
โดยจะแพร่หลาย ดินแดนเกือบทุกมุม
โลกมีการปกครองระบอบกษัตริย์หรือ
ระบอบจักรพรรดิ แม้ในดินแดนที่ปก-
ครองแบบสังคมนิยมในปัจจุบันก็ตาม
ระบอบกษัตริย์ค่อย ๆ เสื่อมหายไป
พร้อม ๆ กับแนวคิดประชาธิปไตย
เจริญขึ้น หรือระบบสังคมนิยมแพร่-
กระจายมากขึ้น ระบอบกษัตริย์มีมา
ช้านาน วิวัฒนาการมาจากหัวหน้าเผ่า
สถาบันกษัตริย์เคยเจริญรุ่งเรืองในอดีต
ความเจริญและความเสื่อมของวัฒน-
ธรรมในอดีตเกี่ยวข้องกับสถาบัน
พระมหากษัตริย์มาก

ในสังคมไทย สายธารแห่งประ-
วัติศาสตร์ความเจริญและความเสื่อมของ
วัฒนธรรมมีส่วนเกี่ยวข้องกับสถาบัน
พระมหากษัตริย์เป็นอย่างมาก เกือบ 700
ปีที่ประเทศไทยปกครองแบบราชาธิป-
ไตย มีวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดแพร่กระจาย
จากสุโขทัยสู่อยุธยาสู่กรุงรัตนโกสินทร์
และเกือบตลอดทั่วพื้นแผ่นดินไทยที่เรา
มีขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม มี
พระมหากษัตริย์เป็นที่รวมจิตใจของ
ปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ที่เคย
มีฐานะเพียงพ่อเมืองในสมัยเริ่มตั้งกรุง-
สุโขทัย ได้รับการยกย่องเป็นพระเจ้า
หรือสมมติเทวราชในสมัยอยุธยาและ
รัตนโกสินทร์สืบมา จากวัฒนธรรม
สุโขทัย ขอม และอินเดีย เราได้วัฒน-
ธรรมอยุธยาและตลอดมาจนสมัยรัตน-
โกสินทร์ตอนต้น ในสมัยตั้งแต่รัชกาล
ที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ วัฒนธรรม
ตะวันตกเริ่มหลั่งไหลเข้ามา จะเห็นอิทธิ-
พลของวัฒนธรรมตะวันตกอย่างมาก
ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ
นึกถึงพระมหากษัตริย์ได้เปลี่ยน-
แปลงไป อย่างไรก็ตามสถาบันพระมหาก-
ษัตริย์ยังคงดำรงความสำคัญในฐานะองค์-
ประมุขไม่ถึงขั้นพระเจ้าหรือสมมติเทพ
ดังเช่นที่เคยรุ่งเรืองในอดีต

นักวิเคราะห์การแพร่กระจายได้
ให้ข้อคิดที่แจ่มชัดกว่าแต่ก่อนถึงความ
สำคัญของความเสื่อมไม่เพียงแต่วัฒน-
ธรรมส่วนรวม แต่รวมทั้งวัฒนธรรม
ส่วนย่อย ๆ และได้เสนอแนะตัวอย่าง
บางประการ แนวโน้มของนักวิเคราะห์
พวกนี้ได้ถูกนำไปใช้อย่างกว้างขวางกับ
ประดิษฐกรรมที่หายาก และมีเพียงหนึ่ง
เดียวและได้แพร่กระจายไปอย่างกว้าง-
ขวางในช่วงระยะหนึ่ง ๆ ที่มีความต้อง-
การนั้น พร้อม ๆ กับค่อยเสื่อมสลายไป
แต่กลไกที่ทำให้ง่ายขึ้นนี้ต้องไม่นำไปสู่

การไม่ไว้วางใจแนวคิดเกี่ยวกับความ
เสื่อมของวัฒนธรรมที่เคยมีอยู่เดิม

ทฤษฎีการแพร่กระจายวัฒนธรรม
นี้มีศึกษาอยู่ 2 สำนัก คือ สำนักเยอรมัน-
ออสเตรีย และสำนักอังกฤษ สำนัก
แรกได้ตั้งวัฒนธรรมต้นกำเนิด (original
Kulturkreise) ไว้ 7 หรือ 8 อย่าง ซึ่งจาก
ข้อไม่ได้หมายถึงอาณาเขตวัฒนธรรม
ทางภูมิศาสตร์ แต่เป็นแบบหรือหน่วย
ของเนื้อหาวัฒนธรรมซึ่งแต่ละอันนั้น
ครั้งหนึ่งในอดีตได้มีการสันนิษฐานกัน
ไว้ว่า มีวัฒนธรรมอยู่รูปหนึ่งที่น่าจะเกิด
ขึ้นมาอย่างอิสระในส่วนใดส่วนหนึ่งของ
โลก แล้วก็กระจายออกไปโดยที่จุดนั้น
เป็นจุดเริ่มต้น กลุ่มวัฒนธรรมหลายอย่าง
เกิดขึ้นในช่วงต่าง ๆ ตามกาลเวลา
พร้อม ๆ กับการขยายตัวออกไปใน
ระดับที่สูงขึ้นและซับซ้อนขึ้น วัฒน-
ธรรมแต่ละอย่างแพร่กระจายได้มากบ้าง
น้อยบ้างจนตลอดทั่วทั้งโลก ซึ่งจะกลาย
เป็นตัวแทนของวัฒนธรรมทั้งหมด หรือ
แพร่ไปเฉพาะบางเรื่องในบางแห่ง งาน
ของนักประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ก็คือการแยก
วัฒนธรรมที่กำหนดให้ออกเป็นองค์-
ประกอบย่อย ๆ ซึ่งได้มาจากวัฒนธรรม
ต้นกำเนิดหลาย ๆ อย่าง

ผู้คิดค้นเกี่ยวกับทฤษฎีของวัฒน-
ธรรม คนแรกคือ Foy และ Graebner
แต่คนหลังมีส่วนสำคัญในการประกาศ
ใช้ทฤษฎีนี้ ทฤษฎีนี้ได้รับการสนับสนุน
สำหรับแอฟริกาโดย Ankermann และ
ถูกโจมตีโดย Father Schmidt แต่ต่อมา
Schmidt ก็ยอมรับ และตั้งแต่นั้นมาเขา
และผู้ร่วมงานของเขาชื่อ Koppers และ
คนอื่น ๆ ก็ได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขและ
ขยายความสมมติฐานเกี่ยวกับจุดกำเนิด
ที่เลื่อนลอยและไม่รู้ว่าเกิดขึ้นเมื่อไรไป
สัมพันธ์กับภาษาโบราณคดี และประ-
วัติศาสตร์ คำว่า Kulturkreise จึงได้เลิก
ใช้ไป และนำคำว่า Kulturgeschichtliche

methode มาใช้แทน ซึ่งโชคไม่ดีเมื่อนำไปใช้ในการศึกษาประวัติวัฒนธรรมของกลุ่มที่ยังไม่เจริญ จำต้องแปรเปลี่ยนไปตามข้อสมมติของกลุ่มนี้ เกี่ยวกับสิ่งหนึ่งของนักชาติพันธุ์วิทยาของออสเตเรียและเยอรมัน มีส่วนเกี่ยวข้องหรือได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของกลุ่มนี้

สำนักอังกฤษเกิดขึ้นหลังสำนักเยอรมัน-ออสเตเรีย ราว 2-3 ปี โดย G. Elliot Smith, Perry และ Rivers ซึ่งบทบาทของบุคคลทั้งสามนี้พอจะแยกลักษณะคร่าว ๆ ออกเป็น ผู้ชี้ทาง ผู้นำทาง และผู้พัฒนา สำนักนี้ได้รับการเปลี่ยนแปลงแก้ไขบางอย่าง และรูปแบบที่ดีที่สุดจะพบในหนังสือ Human History ของ Smith สำนักนี้แตกต่างจากสำนักเยอรมัน คือกล่าวว่าวัฒนธรรมเป็น monogenetic วัฒนธรรมปฐมฐานนั้นหยุดนิ่งโน้มเอียงไปในทางดอยหลังเต่า ๆ กับที่ก้าวไปข้างหน้า สำนักนี้เชื่อว่าครั้งหนึ่งในอดีต ณ ที่แห่งหนึ่งในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ คือในอียิปต์เมื่อราว 3,000 ปีก่อนคริสตกาล มีกลุ่มเหตุการณ์ผลิตปคิตที่ทำให้เกิดวัฒนธรรมหลังไหลออกมาไปสู่การพัฒนาอย่างรวดเร็วทางเกษตรกรรม โลหะกรรม องค์การทางการเมือง และระบบกษัตริย์พระ ความคิดเกี่ยวกับชีวิตหลังจากตายแล้ว การทำมัมมี่ การจาริกและการก่อตั้งสถาบันวัฒนธรรมอื่น ๆ จากศูนย์กลางของจุดกำเนิดในเรื่องนี้วัฒนธรรมส่วนใหญ่หรือบางส่วนได้ถูกนำไปยังเมโสโปเตเมีย และดินแดนแถบเมดิเตอร์เรเนียนถูกนำไปยังอินเดีย โอเชียเนีย เม็กซิโก และเปรู ส่วนปลีกย่อยอื่น ๆ ก็ไปยังหมู่ชนที่อยู่ห่างไกลซึ่งยังคงสภาพวัฒนธรรมปฐมฐานอยู่ ประวัติวัฒนธรรมที่ยังเหลืออยู่ก็เป็นเรื่องของ การเปลี่ยนแปลงเล็ก ๆ น้อย ๆ จาก

วัฒนธรรมส่วนใหญ่ จนกระทั่งกรีกได้เข้าครอบงำ และแผ่ขยายอารยธรรมออกมาทำให้วัฒนธรรมเดิมหมดไป

สำนักอังกฤษได้รับการยอมรับในอังกฤษ พอ ๆ กับที่สำนักเยอรมันได้รับการยอมรับในเยอรมัน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าทั้งสองสำนักนี้ไม่ยอมลงเอยให้แกกัน หรือเป็นที่ยอมรับนอกเหนือไปจากประเทศเจ้าของสำนักเอง ในสแกนดิเนเวีย ฝรั่งเศส และอเมริกา มีความเห็นแตกต่างกันออกไปต่างหากด้วย

จุดอ่อนของกลุ่มนักวิเคราะห์การแพร่กระจายวัฒนธรรมทั้งสองสำนักนี้อาจสรุปได้ดังนี้จากการที่เขายอมให้จุดตั้งต้นมีตัวตนและก้าวจากจุดนั้นมาไกลเกินไป ทำให้ขาดช่วงและจากนั้นเขาถูกบีบบังคับให้วิเคราะห์จากหลักฐานที่เลือกมาหรือตีความหมายหลักฐานให้เข้ากับแนวคิดนั้นโครงสร้างส่วนพื้นฐานก็ธรรมดาเกินไป ไม่พอเพียงสำหรับนักประวัติวัฒนธรรม และนักมานุษยวิทยาส่วนใหญ่ กลไกต่าง ๆ ที่ใช้ในการอธิบายการกระจายคู่ออกจะธรรมดาเกินไป

ส่วนดีของสำนักทั้งสองนี้คือ มีส่วนในการเน้นเรื่องการแพร่กระจายวัฒนธรรม ซึ่งทั้งสองสำนักได้แสดงให้เห็นพื้นฐานของสำนักก่อน ๆ เกี่ยวกับวิวัฒนาการหรือทฤษฎีทางจิตวิทยาบริสุทธิ์เกี่ยวกับความก้าวหน้าได้อย่างแจ่มชัดขึ้น และยังช่วยเชื่อมระหว่างเนื้อหาวัฒนธรรมที่แยกออกจากกันเพราะสภาพภูมิศาสตร์หรือเนื้อหาวัฒนธรรมที่ซับซ้อน และช่วยให้การศึกษาประวัติวัฒนธรรมน่าสนใจขึ้นจากการศึกษาความสัมพันธ์ของมนุษย์ทั้งหมด ในอนาคตอาจมีทฤษฎีใหม่ ๆ แดกแขนงออกไป ที่มีส่วนให้เข้าถึงความถูกต้องสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ♦

เชิงอรรถ

1. A.L. Kroeber, *The Nature of Culture* (The University of Chicago Press, 1968) p. 396.
2. Ibid., หน้า 325.
3. สุนทรพิพิธ, พระยา และ พ.อ. บรรจบ อิศดุลย์, *วัฒนธรรม*, (โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์ 2512) หน้า 114-117
4. Ibid., หน้า 96
5. สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาแผนก คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การสัมมนาทางวิชาการเรื่องสังคมวิทยาและมานุษยวิทยากับสถานการณ์ทางสังคมไทยปัจจุบัน (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2513) หน้า 15
6. สุนทรพิพิธ, พระยา op. cit., หน้า 38.

หนังสืออ้างอิง

- สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, แผนกคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, การสัมมนาทางวิชาการเรื่อง สังคมวิทยาและมานุษยวิทยากับสถานการณ์ทางสังคมไทยปัจจุบัน, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2513
- สุนทรพิพิธ, พระยา และ พ.อ. บรรจบ อิศดุลย์, *วัฒนธรรม* โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์, 2512
- Kroeber, A.L., *The Nature of Culture*, The University of Chicago Press, 1968).
- Seligman, R.A. Edwin and Johnson, Alvin, eds., *The Encyclopedia of the Social Sciences*, II, 1937, The Macmillan Company 1937.